

A lábszag, mint nemzedéki élmény

KEMÉNY ISTVÁN: KEDVES ISMERETLEN

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2009
468 oldal, 3490 Ft

A Kedves Ismeretlen egyes szám első személyű narrátora úgy beszél el több évtized – sőt, tágabb értelemben évezredek – történetét, hogy igazából néhány napra fókuszál csupán. Ebből a néhány naptól (családi húsvét; Mikulás-napi bál és előzményei a Széchényi Könyvtárban; kirándulás a budai hegyekben) ágazik szerteszét a szöveg, főként a múltat, és kevésbé, de néha a jelent és még ritkábban a lehetséges jövőt is felvillantva. A szorosabban véve a 60-as évek végétől a közelmúltig ívelő epikai világot utólagos, analitikus szemszögből („most, kétezer-nyolcban, amikor ezeket a sorokat írom...” – árulja el a narrátor az írás időpontját a 89. oldalon) ismerhetjük meg. A szerző eljátszik azzal a gondolattal, hogy nemcsak a személyes, de a közösségi, történelmi idő is szubjektíven, mindenki számára egyéni módon telik. Egy év akár többnek is tűnhet, vagy csupán pár hónapnak; bizonyos jelentéktelennek ítélt korszakokról pedig később kiderülhet, fontos politikai-történelmi változásokat hoztak – értelmezés kérdése minden.

Ugyanígy: a cselekményszövegben is van néhány olyan esemény, amely utólag, egy-egy pluszinformáció ismeretében, egészen más értelmet, nagyobb jelentőséget nyer. „Minden igaz, meg persze az ellenkezője is”, így indul az egyik mottó, amely a relativitás jegyében is foganhatott volna, ha nem ez lenne a teljes verziója: „Minden igaz, meg persze az ellenkezője is, de azért főleg minden.” A leginkább egyetlen, konkrétan meg nem nevezett, 1980 körüli évre fókuszáló regény narrátora – az ő szavával élve – valóban nem „Nagy történetet”, hanem sok aprót mesél el. Az objektív nézőpont (természetesen kérdéses: létezik-, létezhet-e egyáltalán ilyen?) helyett a sajátját érvényesíti, a számára fontos eseményeket kiemelve, melyek egy külső szemlélő számára nem feltétlenül mutatkoznak olyan lényegesnek. És az is igaz, hogy olykor – a referencialitás ellenében – igyekezik a fikcionalitást kihangsúlyozni (például a másik, meglehetősen suta mottóval: „A regény fikció”). De hiába: mert a Kedves Ismeretlen mindezek ellenére bővelkedik a valóságos és annak tűnő részletekben, s a magyar történelemről, közelebbről a hetvenes–nyolcvanas évek fordulójáról végeredményben az elbeszélő szubjektív hangján keresztül is közösségi (és kevésbé egyéni) tapasztalatot fogalmaz meg (amelyet ettől még nem kell mindjárt objektívnek neveznünk, hiszen miért lenne bármilyen közösség vagy akár a többség véleménye objektív?).

De miről is beszélek tulajdonképpen, amikor a valóságosságot és a közösségi tapasztalatot említem? A főként Budapesten és környékén (az elbeszélő hétéves, mikor ki kell költözniük családi okok miatt a fővárosból a nyéki „száműzetésbe”) játszódó sztori telis tele van reális, könnyen dekódolható helyszínekkel – de ez lenne a legkevesebb. Ám sok a regényén kívüli világra vonatkozó utalás is – Kemény könyve tehát semmiképp sem illeszthető a világteremtő szövegregény skatulyájába. Ezek az utalások ráadásul általában dőlt szedésűek, tehát ki vannak emelve. Amikor *törvénytelenégekről* (80.), *testüetről* (13.) vagy éppen *ellenforradalomról* (136.) hallunk, nem nehéz beazonosítani egy bizonyos politikai berendezkedés szóhasználatát, itt tehát az író az olvasókkal közös tudásra épít. A közösségi – és természetesen nem objektív – tapasztalat pedig az, hogy 1980 környéke a tepsedség, a változatlan idősza (ezen persze bizto lenne, aki vitakozna; ettől függetlenül maradunk most annyiban: sokan gondolják így, elsőként is a könyv elbeszélője). Ebből a perspektívából nem látszik a néhány évvel később bekövetkező változás: „Mert azt jól tudtuk, hogy ebben az országban a mi életünkben nem fog megváltozni semmi. Minimum ötven évig. (...) Tévedtünk, mert egy-két év telt csak el, és megérkezett a jövő.” (465.). „[E]kkor még nem éltünk történelmi időket, mert történelmi időket csak pár évvel később éltünk...” (445.).

A Kedves Ismeretlen tekinthető nemzedégregénynek. A megírt nemzedéknek (mely Kemény Istváné, hiszen az 1961-es születésű szerző elbeszélőjéről annyit megtudunk: 1976-ban 14 éves) a legnagyobb közös generációs tapasztalata pedig az, hogy lábszagban (~állóvízben) élnek. Az egyébként is finom humorú regény egyik vicces betéte, mikor a barátok arról kezdenek beszélni, ki milyen nyelvtanárhoz járt. Hamar kiderül, hogy egy közös mindenképpen van az oktatóikban: mindegyiknek lábszaga volt. Ez a konkrét értelmű kijelentés átvittén is igaznak tűnik az író által ábrázolt korszakra. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az utóbbi időszaiban talán leginkább várt két regény, a Kedves Ismeretlen és Darvasi László *Virágzabálók* c. munkája némiképp hasonló történelemfelfogásról tanúskodik. Mind a kettő arról vall, hogyan lehet a történelmi eseményeken kívül rekedni. A pontosság kedvéért a differenciát is érdemes megemlíteni: Darvasi múltba vetett világában a szereplők nagyon is történelmi időket élnek meg, csak éppen a személyes sorsuk sokkal jobban izgatja őket, mint a politikai-történelmi változások, így magukat rekesztik ki az eseményekből; Kemény hősei viszont olyan korba születtek, amely történelmietlen, ezért esélyük sincs a történelem fősodrába kerülni.) A nemzedégregény mellett számos műfaj megemlíthető még Kemény könyve kapcsán. Már a fülszöveg tesz néhány ajánlást, miképpen kellene értelmeznünk a művet: nevelődési-, kaland- és történelmi regényként. A könyvesblog kritikusa írásában (Burden: Mulasztással vétkezni = http://konyves.blog.hu/2009/08/11/visz_a_viz_egy_kedves_ismerost) jogosan említi még a család- és a barátsággregény fogalmát is.

A regény főhőse, omnipotens én-elbeszélője Krizsán Tamás, aki olyan családba született, ahol mindenki az élet értelmét keresi, s az úgynevezett „nagy dolgokon”, lényeges összefüggéseken gondolkodik. Adott tehát, hogy neki is ugyanez lenne a feladata. Fel kell nőnie, valódi értelmet találni a létezésének, és nem sodródni tovább céltalanul. A sodródás a Dunával kerül metaforikus kapcsolatba – a Dunával, mely, akár József Attilánál, itt a múlt és a jelen közti kapocs. És mitikus képződmény: mintha a folyó táplálna mindent, Nyék települést, a budai várat, „[m]intha csak tényleg inná a Dunát a Várhegy”. Arról pe-

dig most nem is beszélnek, hogy a magyar irodalomban jártas olvasónak milyen kontextusok ugorhatnak be a folyóról. Érdekes adalék, hogy az elbeszélő családjának nyéki háza alatt időtlen idők óta „egy föld alatti folyó folyik” (364.), s az elbeszélő majdani feleségének, Emmának a családnevében (Olbach) benne rejtőzik a 'patak', 'csermely' (~Bach) szó. De vissza Tamáshoz! Ő is keresi tehát, mint az ősei, az élet értelmét, többek közt az írás által. Szeretné lejegyezni a saját Nagytörténetét, még ha a végén arra is jut, hogy ez nem lehetséges. Sok kis, egymásba illeszkedő, szubjektív történetet viszont sikerül neki; az időben ide-oda ugrálva, olykor ugyanahhoz a töredékekben már elmondott sztorihoz visszakapcsolódva. Több mesébe is belefog, melyeket nem mond végig. Például saját sorsának egyik lényegi elemét, az Emmával való házasságot és a három gyermeküket is épp-hogy csak megemlíti, nem szól bővebben magánéletének erről a nem elhanyagolható fontosságú szeletéről. Életét végigkíséri a belső hang, folyton ezt hallja: „törekedj, te marha!”. Csak éppen azt nem tudja, mire kellene törekednie. A boldogságra? Vagy a betagozódásra a művésztársadalomba? Bosszút állni a családnak sok bánatot okozó Patain? Mivel esküt is tesz a bosszúállásra, és ráadásul a 19 részből álló regény középponti, 10. fejezetében, azt is hihetnénk, a szöveg a későbbiekben ennek a megtorlásnak a történetéből fog összeállni. De nem. Sőt, éppen ellenkezőleg. Ahogy a könyv vége felé jutunk, annál tisztább lesz Tamás számára, hogy a szeretetre kell törekednie. S ennek a szeretetnek a révén tud felülemelkedni a bosszún, olyannyira, hogy – a regény utolsó előtti mondatában – teljesen megbocsát Patainak, áttételesen Patai lelki üdvéért „imádkozva” (valójában: ordítva).

A kortárs magyar irodalomban kevésbé szokványos, bár azért nem példa nélküli hang ez: Kemény olyan fogalmakról ír, mint a szeretet, az erkölcs, a jó és a rossz. A Kedves Ismeretlen a keresztény kultúrkörbe ágyazott regény. Főbb eseményei a húsvét, a Mikulás és a karácsony köré szerveződnek. (A keresztény ünnepek már-már dömpingszerű megjelenése is egy érdekes fejlemény a legújabb kori magyar prózában: a Virágzabálókban, de például Grecsó Krisztián Tánckolájában is fontos szerepet kapnak ezek – külön tanulmányt érne, melyik esetben feleslegesen, külsődlegesen, s így erőltetett módon és mikor valódi jelentéstartalommal. A három könyvet egyébként az is összeköti, hogy irodalomelméleti szempontból nem éppen trendi módon mindegyik omnipotens narrátorral mesélteti el a történetet.) Megemlíthető itt a 18., Kis juhocska című fejezet, melynek élén József Attila Betlehemi királyok c. verse áll. Gáspár, Menyhárt és Boldizsár története ez esetben két trióra is ráérthető: első ízben az elbeszélőre, apjára, illetve annak testvérére; másodsorban pedig az elbeszélőre, valamint két barátjára, Gáborra és Kornélra – akik mindannyian keresik az élet értelmét, ha úgy tetszik, a megváltót. Belemagyarázásnak tűnhetne ez, de hogy nem az, arra legyen most elég egy olyan idézet, melyben Tamás Gáborhoz és Kornélhoz fűződő viszonyáról vall: „Közjük tartozom. Én is olyan vagyok, mint ők. Én vagyok a Harmadik!” (375.) (Ha más nem, a nagybetűvel írt 'harmadik' szó mindenképpen árulkodó.)

A József Attila költeményen túl még több versidézet található a szövegben. Egyrészt Tamás „önidézetei”, poémái. De Kemény István egy saját versét is átkomponálta prózába, ahogy azt a már említett könyvesblog-kritika megjegyzi: a A néma H kötetből a Tíz csillag c. alkotás átirata szerepel a 384. oldalon. Ady Az eltévedt lovasa is „elhangzik” a regényben, sőt, a vers jelentése ráírható a Kedves Ismeretlen sztorijára. Akár még az a felvetés is

megengedhető, hogy talán ez a vers volt a kiindulópontja a regénynek, hiszen „történetére” módfelett hajaz a Kemény könyv szüzséje. Leegyszerűsítően szemléltetve: az erdőben riadozó lélek Emmáé („Volt erdők és ó nádasok \ Láncolt lelkei riadoznak”), a téli mesék rémei („Most hirtelen téli mesék \ Rémei kielevenednek.”) Patai történetében elevednek meg, a „[c]supa hajdani eszelősök” az élet értelmét mániákusan kereső hősök, akik az ismeretlenben kutatnak, hol „nincsen fény, nincs lámpa-láng”. (Persze a kötet cím megszólításként is interpretálható, a Kedves Ismeretlen lehet maga a könyvet a kezébe vevő olvasó is – így is világos, miért szerepel a második szó nagybetűvel, de természetesen akkor is, ha az ’ismeretlen’ szón a világ nagy titkait, csodáit értjük.) De Az eltévedt lovas kapcsán a Kemény-próza személyességéről is ejteni kell néhány szót. Köztudomású, hogy Ady költészete nagyban hatott Kemény István(é)ra, rendkívül emlékezetes, gondolatébresztő a szerző Adyról szóló esszéje (K. I.: Komp-ország, a hídról = Holmi 2006. 2. 220–226.). Tamás figurája életkoránál fogva is lehetne a szerző alteregója. És megkockáztatom azt a szakmaiatlan felvetést: maga a főhős alakja, személyisége sem áll távol a szerzőétől. Tudom, tudom, az előző csak a szövegben, az utóbbi csak a valóságban létezik, így az ilyen felvetésnek nincs sok értelme – legfeljebb annyi, hogy a maga sutaságával a regény vallomásosságára, személyességére igyekszik utalni. Hiszen az sem lehet véletlen, hogy a könyvcím szavainak kezdőbetűje Kemény István monogramját adja ki – ez a tény a harmadik oka lehet, miért van a cím mindkét szavának kezdőbetűje kapitálissal szedve.

Darvasi Ferenc

